

IRAM

Ifjúsági Részleg és

AlkotóMűhely

Anton Pavlovics Csehov

HÁROM NŐVÉR

Fordította: Stuber Andrea

- TANÁRI SEGÉDANYAG
- Készítette: Hudáky Rita

2017

Az Örkény Színház nyitottan szeretne együttműködni a fővárosi és vidéki iskolákkal. Az **IRAM Ifjúsági Részleg és AlkotóMűhely** fontos feladata, hogy pedagógusokkal konzultáljon. Leveleikben és a foglalkozásainknak köszönhető személyes találkozásokon sok kérdés, igény jutott el hozzánk. Szeretnénk azokkal a pedagógusokkal is kapcsolatba kerülni, akiknek nem áll módjukban részt venni az osztályaikkal az előadásainkhoz kapcsolódó **FLESS foglalkozásokon**, és tanórai keretek között szeretnénk felkészíteni a fiatalokat a színházlátogatásra. Az IRAM csapat egyik tagja, Hudáky Rita gimnáziumi tanár segít ebben. Reméljük, hogy az általa összeállított anyaggal felelünk a hozzánk érkezett kívánságok egy részére: a FLESS foglalkozásaink tanórai kiegészítéséhez és az önálló, csak tanári felkészítéshez is segítséget nyújtunk.

Jó munkát kívánunk!

Várjuk Önöket az Örkény Színházban!

Mácsai Pál

igazgató

Neudold Júlia

IRAM műhelyvezető

TARTALOM

SZEMBENÉZÉS CSEHOVVAL	4
MAKACS KÖZHELYEK	5
AZ ELMESÉLHETETLEN CSELEKMÉNY	7
SZÍNHÁZLÁTOGATÁS ELŐTT	8
Prozorovék & Co. A felnőtté válás meséje? – – Moszkva-kérdés; Munka-kérdés; Szerelem-kérdés	
SZÍNHÁZLÁTOGATÁS UTÁN	17
A színpad tere Párhuzamos történetek Tárgyak és helyzetek Kultúra, nevelés Se apa, se anya... Pillantás a jövőbe	
„A SZABADSÁGRA ALKALMATLAN EMBERISÉG DRÁMÁJA”	22
ELEMZÉSEK, ÖSSZEGZÉSEK	24
SZÍNLAP	32

SZEMBENÉZÉS CSEHOVVAL

A 19. és a 20. század fordulóján alkotó Csehov – Shakespeare mellett – a mai színházak leggyakrabban játszott szerzője. A rendezők és a színészek egyaránt folyamatos kihívásnak tekintik az orosz író sokrétű, az élet ellentmondásait megélő, bonyolult alakjainak színpadra állítását. A komikus és tragikus elemek, a pátosz és a nevetés különleges vegyítése az emberi természet éles szemű és elmélyült ismeretéről árulkodik.

A Csehov-drámák befogadása nem a szentimentális érzések és az azonosulás igénye felől, hanem sokkal inkább a humorérzék mozgósításával (és fejlesztésével) lehetséges. Az abszurd oldaláról ábrázolt élet ezekben a darabokban ugyanis látszólag az unalom és a kínos feszélyezettség jegyében telik, ám a szerző szinte bohózati eszközökkel világítja át a szereplők önértelmezésének gyenge pontjait.

Érdeemes tehát szembenézni a tiszta és átható csehovi pillantással, de a 11. középiskolai évfolyam körülbelül 17 éves diákjai számára ez nem egyszerű feladat. A sok, szinte egyenrangú mélységgel ábrázolt szereplő kuszának tűnő viszonyrendszere, a látványos konfliktusok és akciók minimalizálása, színpadon kívülre helyezése megnehezíti az első befogadást. A nehezített helyzetért az elmélyülés, a darab alapos megismerése, a részletek és az egész felfedezése kárpótol – ha sikerül eddig eljutni. Az iskolai magyarórákon gyakran tapasztalható „rohanás” a tananyagban sajnos nem kedvez ennek az időigényes folyamatnak, de egy jól előkészített színházlátogatás mindenképp sokat segít.

MAKACS KÖZHELYEK

„Csehov /.../ mintha lemondana a drámákban eddig kötelezőnek tekintett nagy történetekről, csattanókról, félreértésekről és drámai fordulatokról. Sőt mintha számára a katarzis, a drámai megtisztulás lehetősége egyáltalán nem is lenne fontos. Ezért hívjuk Csehov drámáit drámaiatlan drámáknak: szereplők legtöbbször csak üldögélnek, beszélgetnek erről-arról, az egyes jelenetek a legtöbb esetben nem viszik előre a cselekményt, ha két szereplő beszélget egymással, gyakran nem is figyelnek a másokra, csak elbeszélnek egymás mellett. Csehov egyik gyakran játszott műve, A három nővér cselekményét szinte nem is lehet elmesélni. A nők szüntelenül azon tűnődnek, hogy Moszkvába kellene már költözni, és a vendégeik, udvarlói is mind-mind ezen gondolkodnak, ezt tervezgetik, de a végén mégsem sikerül.” – írja az OFI legújabb (2016-os) fejlesztésű, 11. osztályosoknak szóló kísérleti irodalomkönyve.¹

Az idézett tankönyvi részlet elismétel néhány sajnálatosan elterjedt közhelyet Csehovval kapcsolatban, és ez nem segít abban, hogy a diákok érdeklődését felkeltse a szerző drámái iránt. Érdeemes ennél frissebb szemlélettel tekinteni ezekre a színpadi művekre (amelyeket a sikerük ellenére is mintha születésüktől fogva üldözne a félreértés, a szerzői szándékkal, akár a leírt szöveggel is szembemenő befogadás...), és vitába szállni az idézetben kirajzolódó, felszínes Csehov-képpel.

Csehov számára ne lenne fontos a katarzis?

A katarzis vagy drámai megtisztulás az esztétikatörténet bonyolult fogalma, talán nem is feltétlenül érdemes ebben a formában iderángatni. De ha már a tankönyv szóba hozta, tanulságos felhívni a figyelmet Csehov szándékaira. Az emberi kapcsolatok pontos és kérlelhetetlen feltárása szerinte igenis épp abban segít, hogy megváltozzon, jobb legyen az életünk: „[...]hát én nem azért írtam a darabjaimat, hogy sírjanak rajtuk [...] Én azt akartam mondani az embereknek: nézzetek magatokra, vegyétek végre észre, hogy milyen rosszul, milyen unalmasan éltek. A legfontosabb, hogy ezt megértsék az emberek. Ha ezt megértették, akkor feltétlenül egy másik, jobb életet teremtenek maguknak...”² Vajon mi egyéb a katarzis, ha nem ez?

¹ <https://player.nkp.hu/play/193791/false/undefined>

² idézi Peterdi Nagy László. In: Csehov színháza, 1975. p.78.

Csehov lemondott volna a történetekről?

Csehov nem mondott le a történetekről, hanem több, párhuzamosan bemutatott szereplő egymással összefüggő vagy egymás mellett zajló – olykor a „csattanókat, félreértéseket és drámai fordulatokat” sem nélkülöző (!) – történetét mutatja be. A *Három nővér* párhuzamos történetei többek között párbaj miatt meghíusuló házasságról, elkártyázott vagyonról, melodramába illően reménytelen szerelemről, erőszakos élettérfoglalásról szólnak –, mindezek természetesen besorolhatók a drámairodalom hagyományos, nagy témái közé is.

A „drámaiatlan drámában” nincs konfliktus?

A történetekhez és az emberi viszonyok térképéhez természetesen konfliktusok is tartoznak, talán még nagyobb számban is, mint az egy főszereplő köré épített drámatípusokban. A nyílt vagy rejtett konfliktusok valóságos szövevényt alkotva hálózják be a Csehov-dráma egészét.

A szereplők csak úgy beszélgetnek „erről-arról”?

Az érett Csehov-drámák hőseinek minden megszólalása egy-egy sűrű információcsomag, amely a szereplő külső és belső világáról, viszonyairól, vágyairól, valamint a cselekménybeli fordulatokról is tájékoztatja a figyelmes nézőt. Igaz, hogy a dráma szereplői gyakran nem lépnek dialógusba egymással („elbeszélnek egymás mellett”), ám párhuzamosan elhangzó szólamaik kölcsönösen ellenpontoszák, értelmezik egymást.

Miért is nehéz elmesélni a cselekményt?

A *Három nővér* cselekményét nem azért nehéz elmesélni, mert a szereplők csak „tűnődnek és erről-arról beszélgetnek” benne, és közben ne történne semmi. Sőt! A nehézség épp abban rejlik, hogy nagyon is sok minden történik a darabban. Csak éppen nem egyetlen központi figurára kell figyelni, hanem sok szereplő élethelyzete (útja, döntései, keservei, sikerei, téblábolása, törekvése) bontakozik ki a rengeteg (apró vagy épp jelentős, de mindig egymás mellé rendelt) mozzanat nyomán.

A nővérek és vendégeik szüntelenül a Moszkvába költözésen „tűnődnének”?

A híres-hírhedt Moszkva-motívum egyáltalán nem tölti ki olyan mértékig a darabot, ahogyan a tankönyvi szöveg sugallja: inkább egy vissza-visszatérő, szinte zenei jellegű (és a Prozorov testvérekhez nem is egyforma mértékben és módon kapcsolódó) szólamként (sokkal inkább fedőszöveggként, mintsem konkrét élettervként) emlékeztet a főszereplők boldog, értelmes élet utáni vágyára.

AZ ELMESÉLHETETLEN CSELEKMÉNY

I. felvonás – NÉVNAP ÉS ÉVFORDULÓ

▪ A Prozorov család nappalija, reggelihez készülnek, tavasz van, Irina névnapját ünneplik. ▪ Olga (tanár), Mása (férjes asszony) és Irina (fiatal lány) testvérek. Kék, fekete és fehér ruhát viselnek. ▪ Olga a múltba tekint: tábornok apjuk, aki 11 éve hozta őket Moszkvából ide, a kisvárosba, egy éve halott. ▪ Irina arról ábrándozik, hogy visszaköltöznek Moszkvába. ▪ Katonatisztek érkeznek vendégségbe: az Irinának udvarló Tuzenbach és a különc Szoljonij szokás szerint értelmetlen vitákat folytat egymással. Csebutikin, a Prozorovék alatt lakó nyugdíjas katonaosorvos, a család régi barátja újságot olvas. Versinyin ütegparancsnok, aki nemrég érkezett a városba, ma először teszi tiszteletét. ▪ Irina a munkáról ábrándozik, nem akar elkényeztetett úrinő lenni. Tuzenbach egyetért. ▪ Masa füttyöreszik, váratlanul faképnél hagyá a vendégséget, aztán mégis marad. ▪ Versinyin elmondja, hogy rossz házasságban szenved, két lánya van... és: moszkvai! Emlékszik is a lányokra gyerekkorukból. Amikor még ő volt a „szerelmes őrnagy”. Most már szerelem helyett inkább a jövőről filozofál. ▪ Csebutikin nagy felhajtással szamovárt hoz ajándékba, de ajándékát senki nem díjazza. Csebutikin meg is sértődik. ▪ A negyedik testvér, Andrej a szomszéd szobában hegedül, de a lányok behívják: mutatkozzon be! Ő a tehetséges fiú a családban, tudós, zenél, fordít és barkácsol is. Vele mennek majd Moszkvába. Csak nem szerelmes egy helyi fruskába, Natasába...! A Prozorov család gyermekei túlságosan elit nevelést kaptak ahhoz, hogy itt beilleszkedjenek... ▪ Megjön Mása férje, a felvállalhatatlan és idétlen latintanár, Kuligin. Ettől Mása végképp ideges lesz. Kuligin ajándéka (a helyi gimnázium ötvenéves története, ő írta) sem arat nagyobb sikert, mint Csebutikiné. ▪ Tuzenbach szerelmet vall Irinának. ▪ Megjön Natasa, Olga kifogásolja az ízléstelenség titulált öltöztetést, pontosabban az övét. ▪ További két katona érkezik, egyikük, Fedotyik bűgöcsigát hoz ajándékba és fényképez is ... ▪ A társaság tagjai kedvtelve viccelődnek egymás rovására, fő téma, hogy ki szerelmes, ki nem... ▪ Natasa zavarában kirohan, Andrej utána. A vigasztalás lánykérésbe torkollik.

II. felvonás – KARNEVÁL

▪ Ugyanaz a nappali, tél. ▪ Natasa és Andrej házások, gyerekük is van. A Prozorov-házba estére álarcosokat várnak, de Natasa ezt ellenzi, valamint felveti, hogy Irina mondjon le a szobájáról a kis Bobik javára, és költözzön át Olga szobájába. ▪ Az öreg Ferapont hivatali papírokat hoz Andrejnek, aki neki, a süketnek panasolja el, hogy őt senki nem érti meg, és nem sikerült moszkvai professzorrá válnia. ▪ Mása és Versinyin érkezik, bensőséges beszélgetésbe merülve. Téma: a rossz házasságuk. Versinyin szerelmet vall Másának. ▪ Irina munkából, a távirtdából érkezik, fáradt és kedvtelen, Tuzenbach rendületlenül kísérgeti. ▪ A férfiak a jövőről filozofálnak. Érkeznek a ház szokásos vendégei. A nővérek bosszúsak, mert Andrej kártyán vesztett pénzt, Csebutikin nem fizet labkért. Tuzenbach terve, hogy leszerel, dolgozni kezd. Versinyin értesítést kap, hogy a felesége megint öngyilkosságot kísérelt meg, ezért távozik. Mása ingerült, Natasa rászól. Szoljonij megint kötekedik, többen kaptosak, de a hangulatot az rontja el végképp, hogy Natasa kitiltja az álarcosokat. ▪ A társaság feloszlik, Andrej és Csebutikin kártyáznak mennek. Szoljonij hátramarad, szerelmet vall Irinának, majd riválisa megölésével fenyeget. ▪ Natasa megkéri Irinát, hogy adja át a szobáját Bobiknak. ▪ Csengetnek, Protapopov, az előljáró, Andrej főnöke szánkózní hívja Natasát. ▪ Olga, Kuligin és Versinyin lép be. Olga kimerült, mert ő helyettesíti az igazgatót. Versinyin visszatér: felesége túl van a veszélyen. ▪ Irina magára maradvra ismételtgeti: Moszkvába!

III. felvonás – TŰZVÉSZ

▪ Olga és Irina közös szobája. Éjszaka, a városban tűz van. Mása a kanapén fekszik. ▪ Olga ruhákat válogat a tűzkárosultaknak. Versinyin családjá is a házban éjszakázik. Olga bosszús: Csebutikinra nem lehet számítani, berúgott. ▪ Anfiszta, az öreg dada könyörögni kezd Olgának, hogy ne küldjék el a háztól. Olgának eszébe sincs ilyesmi. ▪ Natasa jön be, rárivall Anfiszára, hogy ne üldögéljen, dolgozzon. Olga rossz néven veszi ezt a hangnemet. ▪ Mása mérgesen kimegy. ▪ Olga és Natasa összevesznek, végül Natasa azt javasolja, hogy Olga költözzön a földszintre. ▪ Kuligin a feleségét keresi. Csebutikin érkezik. Kuligin elbűjlik, nem akar vele beszélni. ▪ Csebutikin magában beszél: ostorozza magát, azt állítja, hogy értéktelen, tudatlan orvos és ember. ▪ Irina, Versinyin és a civil ruhás Tuzenbach lép be. Tuzenbach jótékonyasági koncertet javasol a tűzkárosultak javára, hiszen Mása jól zongorázik. ▪ Csebutikin váratlanul eltör egy porcelán órát, ami a lányok anyjéé volt. Irina haragszik. Csebutikin fennhangon kimondja, hogy Natasa családja Andrejt Protapopovval, majd kimegy. ▪ Versinyin a tűzről és két rettegő kislányáról beszél, majd filozofál, végül a visszatérő Másával felváltva dúdolgat egy dallamot. ▪ Fedotyik jön: mindene elégett a tűzben. ▪ Szoljonij is jönne, és háborog, mert elküldik. Végül elmegy Versinyinnel, Fedotyikkal együtt. ▪ Tuzenbach ismét szerelmet vall Irinának, Mása elküldi őt is, Kuligint is ▪ A férje által felidegesített Mása a nem jelen lévő Andrejt szidja, mert jelzőlogkölcönt vett fel a házra, és mert nem váltotta be a hozzá fűződő reményeket. ▪ Irina kiborul, mert boldogtalan. Olga azt tanácsolja neki, hogy menjen feleségül Tuzenbachhoz. ▪ Mása bevallja testvéreinek, hogy szerelmes Versinyinbe. ▪ Andrej bejön egy kulcsért, és sértetten tisztázó beszélgetést kezdeményez a lányokkal. ▪ Kint Versinyin dúdolgatja az előbbi dallamot, Mása kimegy. ▪ Andrej magyarázkodik, majd ő is kiborul. ▪ Kuligin Mását keresi. ▪ Irina a holtfáradt Olgának azt mondja, hogy hozzámegy Tuzenbachhoz, csak költözzenek már Moszkvába.

IV. felvonás – BÚCSÚ

▪ Prozorovék régi kertje, a katonákat elvezénylik a városból, mindenki búcsúzkodik. ▪ Irina megszerezte a tanítónői oklevelet. Aggódik, mert valami történhetett Tuzenbach és Szoljonij között. Annak viszont örül, hogy férjhez menve, elköltözve nem kell többet a házban giccses zongoradarabokat játszót Protapopovval találkozni. ▪ Olga igazgatónő lett, az iskolai szolgálati lakásban él a boldog és megnyugodott Anfiszával együtt. ▪ A boldogtalan Mása a búcsúzkodó Versinyinre vár. ▪ Andrej a második gyereket tologatja babakocsiban. Csebutikin neki elárulja, hogy Tuzenbach és Szoljonij párbajozni fognak. Andrej a feleségére, a házasságára panaszkodik. Csebutikin azt tanácsolja: lépjen le. ▪ Szoljonij érkezik, Csebutikin szerint tökmindegy, hogy Tuzenbach túléli-e a párbajt vagy sem. ▪ Ferapont hivatali papírokat hoz az ideges Andrejnek. ▪ Tuzenbach megpróbál Irinából valami érzést kicsikarni, de jóvendőbelije biztosítja arról, hogy szerelem nincs. Tuzenbach ezzel a tudattal indul a párbajba. ▪ Andrej a süket Ferapontnak beszél végtelen csalódottságáról. ▪ Natasa kikiabál az ablakon, hogy csönd legyen a gyerekkocsi mellett. ▪ Megjön Versinyin, zavartan beszélget Olgával, amíg a teljesen kikészült Mása meg nem jelenik. A katona szinte menekülve távozik a kínos búcsújelenetből. ▪ Az érkező Kuligin vigasztalja zokogó feleségét. ▪ Natasa balhézik egy kint felejtett villa miatt, leszólja Irina övét, és a ház immár teljhatalmú asszonyaként fakivágást, virágültetést tervez. ▪ A katonák zene mellett vonulnak el. ▪ A visszatérő Csebutikin bejelenti, hogy Tuzenbach meghalt a párbajban. Irina házassága kútba esett. ▪ A három nővér a rájuk váró jövőről beszél.

A SZÍNHÁZLÁTOGATÁS ELŐTT

PROZOROVÉK & CO.

A Prozorov testvérek 11 éve költöztek Moszkvából egy távoli kisvárosba. Anyjuk már régóta nem él, apjuk egy éve halt meg. Ismerkedjete meg velük a képek és az idézetek³ segítségével!

Irina

„Eladni a házat, befejezni itt mindent és irány Moszkva!”

„Az embernek csinálnia kell valamit, dolgozni arca verejtékével, akárki is legyen, csak ez adhatja meg az élete értelmét, a célját, a boldogságot, a megelégedést. Milyen jó a munkásnak, aki hajnalban kel és követ tör...”

„A mi hármunk élete eddig még nem volt szép, elfojtott minket, mint a gyom a füvet... /.../ sötéten látjuk az életet, mert nem ismerjük a munkát. Olyan emberek voltak a szüleink, akik megvetették a munkát...”

- Mi Irina problémája? ● Van-e rá megoldás?

Olga

„...Négy éve, mióta tanítok, érzem, hogy napról napra fogy az erőm, a fiatalságom, és egyre inkább az a vágyam, hogy /.../ Minél előbb Moszkvába!”

„... megöregedtem, nyilván attól, hogy sokat dühöngök a lányokra a gimnáziumban. Huszonnyolc éves vagyok, csak... Minden jól van, minden isten akarata, de azért azt hiszem, ha férjhez mennék és egész nap otthon ülnék, az jobb volna. Én szeretném az uramat.”

„Most ért véget az értekezlet. Teljesen kikészültem. Az igazgatónőnk beteg, én helyettesítem. A fejem, a fejem de fáj, a fejem...”

- Mi Olga problémája? ● Van-e rá megoldás?

³ Az idézetek az előadás – Stuber Andrea fordításából készített – szöveggönyvéből származnak

Mása

„Tizennyolc évesen mentem férjhez, féltem a saját férjemtől, mert tanár volt /.../ Akkoriban iszonyúan okos, nagy tudású és fontos embernek hittem őt. Most meg nem hiszem annak, sajnós.”

„A férjemet már megszoktam, de általában a civilek között sok a nyers, faragatlan, nevetlen ember. Engem idegesít és sért a durvaság, én szenvedek, ha azt látom, hogy valaki nem elég finom, kellemes és szívélyes. Amikor tanárokkal kell együtt lennem, a férjem kollégáival, az valóságos kínszenvedés számomra.”

„Boldog, aki észre sem veszi, hogy nyár van-e vagy tél. Azt hiszem, Moszkvában nekem mindegy lenne, milyen az idő...”

- Mi Mása problémája? • Van-e rá megoldás?

Andrej

„Négyig olvastam, aztán lefeküdtem, de az alvásból semmi nem lett. Gondoltam erre-arra, aztán már betűzött a nap a szobámba. Nyáron, amíg itt leszek, lefordítok majd egy könyvecskét angolból.”

„Apánk, isten nyugosztalja, agyonnevelt bennünket. Nevetséges és ostoba dolog, de el kell ismerni, hogy a halála után hízni kezdtem, és tessék, egy év alatt úgy elhíztam, mintha valami nyomás alól szabadult volna a testem.”

„Titkár vagyok a városházán, ott, ahol Protapopov a főnök /.../ a legtöbb, amire vihetem, az a tagság a tanácsban /.../ én, aki minden éjjel azt álmodom, hogy a moszkvai egyetem professzora vagyok, neves tudós, az orosz föld büszkesége!”

- Mi Andrej problémája? • Van-e rá megoldás?

- Milyen hasonlóságok és milyen eltérések érzékelhetők a testvérek élethelyzetében, értékrendjében?

- Milyen közös elemek vannak az elégedetlenségükben és vágyaikban? Milyen problémák foglalkoztatják őket?

- Csehov határozott instrukciót ad a nővére ruháinak színére vonatkozóan: Irina fehér, Mása fekete, Olga pedig kék ruhát viseljen. Az előadás jelmeztervezője eltér ettől, ám a képeken látható ruhák színe feltűnően összehangolt. Milyen megfontolás lehet emögött?

A PROZOROV TESTVÉREKNÉL MEGFORDULÓ CSALÁDTAGOK, BARÁTOK, ISMERŐSÖK:

Csebutikin, idős katonaorvos

A család régi barátja, egykor a mama imádója volt. A testvérek házában lakik, az alattuk levő lakást bérlitőlük.

Natasa

A lányok által lenézett, műveletlen helyi lány. Andrejnek viszont tetszik.

Kuligin, latintanár

Mása férje.

Tuzenbach, arisztokrata származású katonatiszt

Irina imádója, lelkesen vágyik a munkára. Ha a környezetében filozofálnak, ő is szívesen bekapcsolódik.

Szoljonij, katonatiszt

Tuzenbach különc, szorongó, kötekedő barátja.

Versinyin, katonatiszt

Nemrég érkezett a városba. Boldogtalan házasságban él, két kislánya van. Szeret a jövőről filozofálni.

Fedotjik és Rode, katonák

Szívesen lógnak a házban. Fedotjik olykor gyermeki ajándékokat hoz Irinának.

Ferapont

A városházán dolgozó öreg és süket szolgálja.

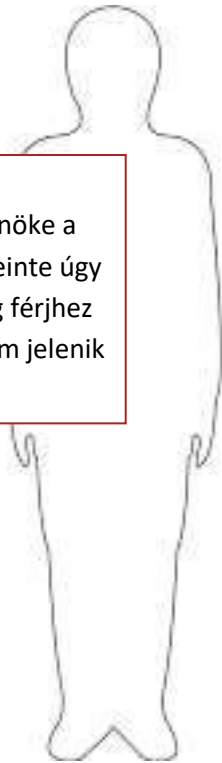

Anfiszta

Harminc éve a család szolgálatában áll, ő volt a gyerekek dadája.

Protapopov

Polgármester, Andrej főnöke a városházán. A lányok eleinte úgy tudják, Natasa hozzá fog férjhez menni... A színpadon nem jelenik meg.

Versinyin névtelen, boldogtalan, öngyilkosságra hajlamos felesége. A színpadon nem jelenik meg.

- A családtagok, barátok, ismerősök vajon milyen szerepet játszhatnak a testvérek életében? Gyűjtsetek mindegyikükhöz kapcsolódóan lehetőségeket, sejtéseket, ötleteket!
- Válasszatok ki egy-egy szereplőt, akinek sorsát, viselkedését kiemelt figyelemmel követitek majd az előadás során!⁴ Fogalmazzatok meg jóslást: mi lesz a megfigyelt ember sorsa a darabban?

⁴ Lehetőleg minden szereplőnek legyen néhány „felelős megfigyelője”, hogy a feldolgozás során ennek alapján is lehessen csoportokat alakítani (ld. 18. o.).

A FELNŐTTÉ VÁLÁS MESÉJE?

A „három királylányról” vagy a „legkisebb királyfiról” szóló tündérmesék többnyire a felnőtté válásról szólnak. Ezek a mesék gyakran kezdődnek úgy, hogy a felnőttkor küszöbén álló fiatal 1) elhagyja a szülői házat és elindul a nagyvilágba, 2) útja során kihívásokkal néz szembe, feladatokat teljesít, és közben 3) megtalálja a párját, akivel végül egybekelhet. A felnőtté válásban e séma szerint tehát az **elszakadás**, a **munka** és a **párválasztás** játsszák a főszerepet.

A *Három nővér* címe felidézi ezt a mesetípust, nem meglepő tehát, hogy mindhárom felsorolt elem kulcsfontosságú szerepet játszik a darabban.

FELNŐTTÉ VÁLÁS 1 – ELSZAKADÁS: A MOSZKVA-KÉRDÉS

Irina: Úgy tervezzük, hogy őszre már ott leszünk. Az a mi szülővárosunk, ott születünk... A Régi Baszmannaja utcában... /.../

Versinyin: /.../ Régen jöttek el Moszkvából?

Irina: Tizenegy éve. Mása, mi van veled, sírsz, te bolond... Én is elsírom magam...

Mása: Semmi baj. Melyik utcában is lakott?

Versinyin: A Régi Baszmannaja utcában.

Olga: És mi is.

Versinyin: Egy időben a Német utcában laktam. A Német utcából jártam át a Vörös kaszárnyába. Útközben átmentem a hídon, alatta zúg a folyó. Azon a hídon a magányos emberek mindig elszomorodnak. *(szünet)* Hanem itt milyen széles, milyen gazdag folyó van! Csodálatos folyó!

Olga: Igen, de hideg. Itt hideg van és rengeteg a szúnyog.

Versinyin: Ne mondja már! Itt kitűnő, egészséges, szláv az éghajlat. Erdő, folyó... na és nyírfák. Én minden fánál jobban szeretem a kedves, szerény nyírfát. Jó itt élni. Csak az a furcsa, hogy a vasútállomás húsz kilométerre van... És senki sem tudja megmondani, hogy miért.

Szoljonij: Én megmondom, hogy miért. *(mindenki ránéz)* Azért, mert ha a vasútállomás közel volna, akkor nem volna messze, de mert messze van, így nem lehet közel. *(kínos hallgatás)*

Andrej (a süket Feraponthoz beszél): Én nem iszom, nem kocsmázom, de milyen boldogan elüldögélnék most Moszkvában a Tyesztovnál vagy a Nagy Moszkvában, öreg. Ülsz Moszkvában valamelyik nagy étteremben, nem ismerst senkit és téged sem ismernek, és mégsem érzed magad idegennek. Itt meg mindenkit ismerst és mindenki ismer, mégis idegen, idegen az ember... Idegen és magányos. Voltál már Moszkvában? Moszkva! Moszkva! M? Persze, hogy kifizítettek Moszkva fölött egy kötelet. Hülyeség! Mehetsz.

● A fenti idézetek alapján mi kötődik Moszkvához a testvérek számára? Hogyan válik a két részletben abszurdá ez a kötődés?⁵

● Előzetes megfigyelési szempont az előadáshoz: a négy testvér közül ki mennyit beszél a Moszkvába költözésről, ki mennyire hisz benne, ki mennyit tesz érte?

⁵ Megjegyzés: a moszkvai Régi Baszmannaja utcában előkelő tisztak és nemesek laktak, nem véletlen tehát, hogy a nővérek szívesen hivatkoznak születésük helyére.

FELNŐTTÉ VÁLÁS 2 – A MUNKA-KÉRDÉS

Irina: Reggel, mikor felébredtem, felkeltem és megmosakodtam, hirtelen úgy tűnt, hogy mindent értek ezen a földön, és tudom, hogyan kell élni. Kedves Ivan Romanics, én mindent tudok! Az embernek csinálnia kell valamit, dolgozni arca verejtékével, akárki is legyen, csak ez adhatja meg az élete értelmét, a célját, a boldogságot, a megelégedést. Milyen jó a munkásnak, aki hajnalban kel és követ tör, vagy a pásztornak, vagy a tanárnak, aki gyerekeket tanít, vagy a mozdonyvezetőnek... Istenem, nemcsak hogy munkásnak, de még igavonó baromnak vagy egyszerű lónak lenni is jobb, mint olyan fiatalasszonynak, aki délig alszik, aztán az ágyban kávézik, aztán két órát öltözködik... ó, milyen szörnyű ez! Hőségben lehet úgy kívánni a vizet, mint ahogy én ma a munkára szomjazom. És ha ezentúl nem kelek korán és nem dolgozom, akkor tagadja meg tőlem a barátságát, Ivan Romanics!

Csebutikin: (*gyöngéden*) Jó, majd megtagadom...

Olga: Apa megkövetelte, hogy hét órakor keljünk. Irina most is felébred hétkor, de aztán legalább kilencig fekszik az ágyban, és töri a fejét valamin. És milyen komoly képet vág! (*nevet*)

Irina: Megszoktad, hogy kislánynak nézz, és csodálkozol, hogy komoly az arcom. Húszéves vagyok!

Tuzenbach: Munkavágy, istenem, mennyire megértem! Én soha életemben nem dolgoztam. A hideg és lusta Péterváron születtem, s a családom nem ismerte sem a munkát, sem a gondot. Emlékszem, amikor a katonaiskolából hazaértem, lakáj húzta le a csizmámat. Sokat nyafogtam, anyám felnézett rám és csodálkozott, hogy mások meg nem. Engem megóvtak a munkától. De csak nem sikerült egészen elidegeníteni! Itt az idő, közelít felénk egy egészséges, erős vihar, és kisöpri a társadalomból a lustaságot, a közönyt, a munkaundort és az egész rohadt unalmat. Dolgozni fogok. Még huszonöt év és mindenki dolgozni fog. Mindenki!

- A húszéves Irina a névnap ünnepségén mondja el a fenti gondolatmenetet, hozzá kapcsolódik a lányért rajongó udvarló, Tuzenbach báró. Milyen embernek képzelitek ez alapján Irinát? És udvarlóját, Tuzenbachot? És a család öreg barátját, Csebutikint?
- Olgának nincs udvarlója, ám tanárnőként dolgozik. Mása fiatalasszony: férjnél van, nem dolgozik. Vajon mit gondolnak magukban Irinát hallgatva?
- Előzetes megfigyelési szempont az előadáshoz: mi lesz a kifejelete Irina munka iránti lelkesedésének? Milyen variációkat látunk még másoknál a munkával való kapcsolatra?

FELNŐTTÉ VÁLÁS 3 – PÁRVÁLASZTÁS: A SZERELEM-KÉRDÉS

Andrej: Ó ifjúság, csodálatos, gyönyörű ifjúság! Drágaságom, szépségem, ne aggódj ennyire! Higgy nekem, bízz bennem... Nekem olyan jó, mindenem tele szerelemmel, lelkesedéssel... Miért, miért szerettem beléd, amikor beléd szerettem - ó, semmit sem értek. Szeretlek, szeretlek... mint még soha senkit... Drágaságom, édes, jóságos, ártatlan szerelmem, legyél a feleségem!

- **Miért furcsa ez a szerelmi vallomás?**

Mása: Szeretem, tehát ez a sorsom. Úgy látszik, ez a végzetem... És ő is szeret engem... Ez szörnyű. Igen? Nincs rendjén, ugye? (*Megfogja Irina kezét, magához húzza.*) Ó, kedvesem... Hogyan éljük le az életünket, mi lesz belőlünk... Ha valami könyvben olvasod, azt hiszed, hogy mindezt rég tudod és érted, de ha szerelmes leszel, rájössz, hogy senki nem tud semmit és mindenkinek magának kell döntenie a saját életéről...

- **Miért önellentmondásos Mása szövege?**

Olga: /.../ nem szerelemből megyünk férjhez, hanem azért, hogy betöltsük a hivatásunkat. Én legalábbis így gondolom, és én férjhez mennék szerelem nélkül is. Bárki kérne meg, hozzámennék, csak rendes ember legyen. Még öreghez is hozzámennék...

- **Mi lehet Olga szavai mögött?**

Irina: /.../ szerelem nincs, mit csináljak. (*Sír.*) Én nem szerettem egyszer sem életemben. Ó, hogy álmodtam a szerelemről, régóta álmodom róla, éjjel és nappal, de a lelkem olyan, mint egy drága zongora, amelyet lezártak és elveszett a kulcs.

- **Miért sír Irina?**

- Előzetes megfigyelési szempont az előadáshoz: kövessétek nyomon a testvérek párválasztással kapcsolatos döntéseit! Milyen lehetséges variációkat mutat fel a darab és hogyan tartanak ezek tükröt egymás elé?

SZÍNHÁZLÁTOGATÁS UTÁN

A SZÍNPAD TERE

17

- Gyűjtsétek össze a színpadkép jellegzetességeit egy T-táblázatba!

Ami arra emlékeztet, hogy egy család otthonát (később kertjét) látjuk:

Ami a „realista” ábrázolással szemben a színházi helyzetet hangsúlyozza:

- Milyennek találjátok a színpadra állítás érzelmi-érzéki hatásait? Mennyire vonja be a nézőket érzelmileg is az előadás? Mi a szerepük azoknak a színészeknek, akik a jeleneteiken kívül is körülülnek a színpadot?

PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK

„Ez egy ilyen történet... Elfáradtam, kikészültem, nem akarok többet beszélni... Különben meg mindegy!”
(Csebutikin)

- **Csoportokban dolgozva állítsátok össze egy-egy szereplő lehető legteljesebb történetét, és válaszoljatok az alábbi kérdésekre!**⁶

18

Mi a vizsgált szereplő vágya, szándéka, törekvése?

Mit tesz, és milyen döntéseket hoz azért, hogy a vágya megvalósuljon, az élete pedig elégedettséggel töltsse el?

Van-e objektív akadály annak, hogy ez sikerüljön?

Van-e a vizsgált szereplőnek konfliktusa valakivel a környezetéből?

Ki támogatja őt a környezetéből?

Kit támogat ő a környezetéből?

Mennyiben kerül közelebb / távolabb a céljától a darab végére?

Ki/mi a fő oka, ha közelebb / távolabb került a céljához a darab végére?

- **A csoportok egy-egy tagja röviden foglalja össze az eredményeket! Ha szükséges, tegyetek fel egymásnak tisztázó kérdéseket!**

---

⁶ Ha előre ki voltak osztva a megfigyelendő szereplők (ld. 12. o.), akkor a csoportok kialakítása értelemszerűen ezt figyelembe véve történik.

TÁRGYAK ÉS HELYZETEK

• Páronként húzzátok ki egy-egy olyan tárgy nevét, amelynek szerepe van a *Három nővérben*! Találjátok ki egy – a tárgyhoz kapcsolódó – kétszereplős állóképet, ami a darab valamelyik jelenetét ábrázolja. Egy-egy rövid mondat is elhangozhat, ha feltétlenül szükséges a szituáció felismeréséhez. (A tárgyat azonban ne nevezzétek meg, és természetesen ne keressetek kelléket se a megjelenítéséhez!)

Az egyenként bemutatott állóképekről az osztály többi tagja megpróbálja kitalálni, hogy mit ábrázol.

Akinek ötlete van, egy újabb szereplőt formálva kapcsolódjon be a jelenetbe, álljon be a képbe. A többiek az új szereplőt is azonosítják.

Addig növekszik a tabló, amíg sikerül érdekes ötletekkel csatlakozni hozzá.

KÖNYV

FÉNYKÉPEZŐGÉP

KÁRTYA

IRATCSOMÓ

BÚGÓCSIGA

ÚJSÁG

SZAMOVÁR

GYERTYA

HALOM RUHA

KÉPKERET

VILLA

PORCELÁN ÓRA

NŐI ÖV

BABAKOCSI

TEÁSCSÉSZE

KULTÚRA, NEVELÉS

„Engem idegesít és sért a durvaság, én szenvedek, ha azt látom, hogy valaki nem elég finom, kellemes és szívélyes.”
(Mása)

- Beszélgetsetek arról, hogy a kultúra és a műveltség milyen szerepet játszik a testvérek életében! Mennyiben szolgálja a neveltetésük a kiteljesedésüket? Hogyan befolyásolja az önképüket?
- Az előadás milyen eszközökkel értelmezi a Prozorov család kulturális hovatartozását?
- A lányok társasági viselkedésén látszik-e, hogy igényes neveltetésben volt részük? Keressetek példákat!

SE APA, SE ANYA...

„Ma egy éve, hogy apa meghalt...”
(Olga)

- Vizsgáljátok meg a Prozorov testvérek viszonyát a szüleikhez! Hogyan befolyásolja az életüket a szüleik halála?
- Az előadás milyen eszközökkel értelmezi a szülők elvesztése miatt átalakuló családi viszonyokat?

PILLANTÁS A JÖVŐBE

*„Jövőre nyugdíjaznak, visszajövök ide és itt fogom leélni az életemet maguk mellett...”
(Csebutikin)*

- Alkossatok csoportokat és válasszatok ki minden csoport számára egy szereplőt, akinek a középpontba állításával rövid, legfeljebb fél oldalas jelenetet írtok. A jelenet tíz évvel a Csehov által megírt befejezés után játszódik. Minden csoport készüljön fel a megírt jelenet bemutatására is!
- Egy-egy jelenet bemutatása után beszéljétek meg, hogy az adott csoport hogyan gondolkodott az általa vállalt szereplő és a vele egy jelenetben szerepeltetett további figurák életéről! Reagáljatok a látottakra, tegyetek fel kérdéseket egymásnak...!

Vagy:

- Mindenki válasszon egy szereplőt, akinek nevében levelet ír egy másik, tetszőleges szereplőnek! A levélből derüljön ki, hogy mennyi idő telt el a darab búcsújelenete és a párbaj óta, valamint az is, hogy milyen fontos események történtek azóta a levél írójával és esetleg másokkal...
- A leveleket tűzzétek ki az osztályterem falára, és körbejárva olvassátok el a szövegeket! Végül mindenki vegyen le a falról egy levelet, amelyre a levél címzettjének nevében választ ír!

„A SZABADSÁGRA ALKALMATLAN EMBERISÉG DRÁMÁJA”

Spiró György 1997-es, Shakespeare drámáiról szóló könyve⁷ végén, a Kitekintésben szerepel egy gondolatmenet Csehov drámáiról, ezen belül a *Három nővér*ről. A rövid, de markáns elemzés gondolatébresztő, akár vitaindító is lehet:

„Az érett drámaíró szakít a korai darabok (Platonov, Ivanov) egy hőst középpontba állító dramaturgiájával. Az utolsó négy drámában voltaképpen ugyanazt írja, szerkezetileg mindenképpen: olyan emberi viszonylathálót hoz létre, ahol minden metszéspont egyformán fontos, és valamennyi szereplő a főtémát variálja.

Ez a főtéma meglepően nem orosz jellegű: hiányzik belőle a vallás mind tematikailag, mind a szereplők lelki indítékait tekintve. /.../ Csehov kérdése az, hogy mi van a világban, amikor már nincsen benne Isten.

Az utolsó négy dráma szereplői között a vidéki orosz értelmiség valamennyi jellegzetes foglalkozása képviselve van, kivéve a papságot. (Egyetlen, meg nem jelenő szereplő neve csak utal erre, Protopopové a *Három nővér*-ben, de jellemző módon ő nagyon is világi figura, zemsztvoelnök.) Az utolsó négy Csehov-dráma valamennyi fontosabb, némi öntudattal bíró szereplője valláspótlékot keres magának a közös Isten nélküli világban, és ahhoz minden határon túl ragaszkodik; vesztüket éppen ez okozza azokkal szemben, akik tökéletesen öntudatlanok. Olyan világot ábrázol Csehov, amelyben a vallás már nem lehetséges, de az emberek nem tudnak nem vallásosan érezni és cselekedni. Szabadságra vannak ítélve, de szabadságukkal nem tudnak, sőt nem is akarnak élni, nem akarnak felnőni, gyávák. Ebben az értelemben a Csehov-drámák nem a korabeli orosz problémákkal foglalkoznak – noha a „fölösleges ember” megsokszorozása persze az orosz prózai és drámai előzményekre épül –, hanem a Nietzsche – és Dosztojevskij – utáni európai filozófia fő kérdésére, a szabadság kérdésére keresik a választ. Nem tekintem sem véletlennek, sem vissza-visszatérő divatnak, hogy Csehov Nyugat-Európában és Észak-Amerikában az egész XX. században annyira népszerű szerző lehetett. Ezt nem az orosz – majd szovjet – problémák iránti érdeklődés okozta, hanem az, hogy Csehov látszólag orosz közegben a fejlett Európa alapproblémáját írta le.

Az utolsó négy nagy drámában az orosz vidéknek persze jellegzetes értelmiségi képviselőit látjuk – tudósok, tanárok, művészek (írók, színésznők), katonatisztek, orvosok, gazdatisztek, valamint az egykori patriarchális szolgarendszer utolsó képviselőit, és az új, fenyegető ipari társadalom első termékeit – a legélesebben fogalmazva a Cseresznyés kert-ben. Problémájuk azonban egyetemes.

Ha a művészileg legtökéletesebb *Három nővér*-t vesszük alapul, azt látjuk, hogy Natasa kivételével az összes szereplő alapproblémája azonos. A három nővér és egyetlen fivérük azt a legtriviálisabb életproblémát nem tudják megoldani, hogy a szüleik meghaltak. Különböző álmegoldásokba menekülnek – a „munkába”, amely valamennyiük számára gyötrelem, vagy a „szerelembe”, amely egyikük számára sem hozhat megváltást. A szerelem mint a másik ember által

⁷ Spiró György: Shakespeare szerepösszevonásai. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997

való megváltatás a mellékszereplőknek is legfontosabb illúziójuk, amelyhez minden határon túl ragaszkodnak. Csebutükin például a nővérek rég halott édesanyjába szerelmes – utólag, ami abszurdum. /.../ Mása és Versinyin azért választja egymást, mert szerelmük eleve reménytelen – egyikük sem fog elválni, a családi gyötrelmet választják a szabadság helyett mind a ketten. Versinyinnek a valódi párja Olga lenne – ez búcsújelenetükben hangsúlyos –, de éppen azért nem Olgának udvarol, nehogy meg kelljen szabadulnia unt és kibírhatatlan feleségétől, akire minden felelősséget átháríthat magáról. Kulügin, Mása férje ugyanúgy menekül a rossz házasságba, mint Versinyin – pontosan tudja, hogy a felesége megcsalja, azonban esze ágában sincs elválni: neki az a lelkiileg kényelmes megoldás, ha minden bajáért másra – Mására – háríthatja a felelősséget. Irina senkibe sem szerelmes – aztán a többiek példájára belemenne a rossz házasságba Tuzenbachhal, vőlegénye halála pedig a legcsekélyebb mértékben sem rázza meg. Tuzenbach tisztában van vele, hogy sem a házasság, sem a „munka” nem hozhat megváltást, de inkább belehal, semhogy a saját lábára álljon. Andrej is pontosan tudja, kit vett feleségül Natasa személyében – és ugyanúgy a lelki kényelmet, vagyis a folyamatos megaláztatást választja inkább, és dajkálja a felvonások között megszülető gyerekeit, akik valószínűleg nem is tőle valók. Szoljonij a szerelem helyett a romantikus-démonikus modellt választja, lermontovkodik, és minden lelkifurdalás nélkül puffantja le az egyetlen, vele rokonszenvező embert, Tuzenbachot. Olgának is az a kényelmes, ha szenvedhet – a munkától, meg attól, hogy Natasa kitúrja a házból, Anfiszával együtt.

Egyetlen szereplője van a drámának, aki nem a rabság választásában jeleskedik, ez Natasa. Valójában kilóg a dráma tematikus hálójából, olyan, mint egy tank, és beveszi az erődöt. /.../

Abban a világban, ahol nincs vallás, csak érvénytelen valláspótlékok lehetségesek, a szabadság csak látszólag választható, valójában az ember a szabadsággal élni képtelen. Ez jövőtlen világ. Csehovnál ezért a központi problémával küszködő szereplőknek vagy nincsenek gyerekeik, vagy a gyerekek már felnőttek, és ugyanennek a küszködésnek a szenvedő alanya /.../. Akinek gyereke lehet, aki szaporodik, az Natasa, akinél szörnyetegebb anyát nemigen ábrázoltak a világirodalomban. (Tudatos, ironikus utalás a Macbeth-re, ahogyan Natasa gyertyával vonul be a színpadra.) /.../

A szabadságra alkalmatlan emberiség drámáját sikerült Csehovnak színpadra fogalmaznia a századfordulón, megelőzve minden lényeges XX. századi európai filozófiát. Szinte valamennyi szereplője az összes többinek rokona, variációja. Voltaképpen az Everyman – vagy szintén a moralitások másik hősével szólva, a Mankind – alakváltozatai valamennyien, az egyetlen központi probléma felől vizsgálva.

Csehov érett drámái rendkívül távol állnak a korszak naturalista drámatípusától, e művek stilizációja a látszat ellenére rendkívül magas fokú, szinte a bábszínházéhoz hasonlítható. A szerepek felcserélhetőek, és még mindig ugyanabban a világban vagyunk. Egyetlen ember alakváltozatait látjuk, akinek egyetlen központi problémája van csak, és arra nincs megoldás.”

Spiró György

ELEMZÉSEK, ÖSSZEGZÉSEK

PROZOROVÉK & CO.

A feladatot feltétlenül érdemes elvégezni a színházlátogatás előtt, mert a Csehov-darabokkal való első találkozást nagyon megkönnyítik az előzetes ismeretek, a szereplők közötti tájékozódás, az alapproblémák felmérése.

A diákok valószínűleg megállapítják az idézetek alapján, hogy a testvérek problémái viszonylag egyszerűen **orvosolhatónak tűnnek** (el lehet menni Moszkvába, lehet dolgozni, férjhez menni vagy elválni, tudósnak lenni...).

Az idézetekből az is kiderül, hogy mind a négy Prozorov testvér **elégedetlen** az életével, de nem ugyanazért. Aki férjnél van (Mása), azért boldogtalan, aki nincs férjnél (Olga), az meg azért. Aki nem dolgozik (Irina), az dolgozni vágyik, aki dolgozik (Olga, Andrej), az nem boldog ettől. Közös elem, hogy mindannyian **Moszkvához** kötik a boldogság lehetőségét, de azt egyiküktől sem tudjuk meg, hogy miért lenne ott szebb az élet. Talán azért, mert a **gyerekkor világába** vágnak vissza?

Csak hogy Irina boldogtalannak minősíti korábbi életüket, tehát gyerekkorukat, noha indoklása meglehetősen megdöbbentő. (Vajon létezik olyan – jólétben élő – gyerek, aki pusztán azért boldogtalan, mert szülei megvetik a munkát?) A nemrég meghalt **apával** (és vele a gyerekekkel) **kapcsolatos problémákra** utalnak Andrej szavai is, valamint Mása korai házassága és férjválasztása mögött is feltételezhető egy nyomasztó apa árnya.

Mása és Andrej szövegéből kiderül továbbá, hogy az **elitez tartozás** mindkettejük számára fontos, amihez képest Irina – meglehetősen tapasztalatlanságot bizonyító – szavait akár az elitista neveltetés megtagadásának is értelmezhetjük.

A négy képen látható jelmezek mindegyike a fekete és a piros színeket variálja. Irina piros, Mása fekete, Olga pedig fekete-piros ruhát visel. Ez – a színek szimbolikus értékén túl – mintha arra hívná fel a figyelmet, hogy a nővérek, sőt bátyjuk is ugyanazon döntések és választások lehetőségeit példázzák: „három (négy) variáció egy témára” (ld. Versinyin szavai az élet esetleges „piszkozatairól”).

A FELNŐTTÉ VÁLÁS MESÉJE?

A feladat a meséséma mentén köti csokorba a felnőtté válással kapcsolatos témákat, az idézett párbeszédok elolvasása pedig az abszurdba hajló, ellenpontozó csehovi jelenettechnikára is felkészít.

MOSZKVA:

A Moszkva-motívum természetesen többszörös csavarás a mesésémához képest, hiszen a szülőváros az eredeti origó, a gyerekkor színtere, ahonnan nem önszántukból szakadtak el a testvérek. Moszkvába való vágyakozásuk tehát értelmezhető **a felnőtt, önálló élet el nem fogadásából fakadó, éretlen, visszafelé irányuló menekülési váagnak**. Sem a nővérek, sem fivérük nem fogalmaznak meg gyakorlatias, racionális terveket a költözéssel kapcsolatban, és nem is képesek ilyen jellegű lépésekre.

A Moszkva-vágy másik jelentésrétege lehet az, hogy a neveltetésükre, műveltségükre büszke Prozorov testvérek egy **jelentősebb, nagyobb kultúrájú, „elitebb” helyen** tudnák elképzelni az életüket, mint a nevenincs városka. Érdeemes ennek kapcsán arról beszélgetni, hogy miképpen befolyásolja az ember **önértékelését az élete helye, színtere**. Gondolatébresztőnek álljon itt egy idézet Háy János *A gyerek* című regényéből:⁸

„... ha valaki Budapest felől érkezik, nem érez semmiféle hierarchiát a vidéki városok között. Ugyanolyan istenhátamögötti helynek látszik mindegyik. /.../ csak később, az ottlakás során, az alatt a rengeteg ott töltött kilátástalan idő alatt talál ki efféléket, hogy mondjuk Szegeden mennyivel jobb, mint Debrecenben /.../ Némelyek hierarchiát állítanak föl, egy példa a lehetségesek közül: Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc. De valójában semmiféle rendszer, semmiféle kényszerű elfogultság nem tudja kioltani e városok lényegi azonosságát amit talán egyszerűen úgy lehetne megfogalmazni, hogy Budapesthez képest nincsenek, ahogy Budapest sincs például Londonhoz vagy Párizshoz képest, ahogyan ezek a városok se léteznek a mindenség fővárosához képest, ha a mindenség fővárosa egyáltalán létezik.

Aki a vidéki városba kerül, tulajdonképpen a nemlétbe zuhan bele, abba az időbe, ami elemi erővel helyezkedik szembe azzal a tévképzettel, hogy a világ valami felé tart. Mert ott semmi nem tart semmi felé.”

Háy János: *A gyerek*

⁸ Háy János: *A gyerek*. Új Palatinus Könyvesház, 2007. 121. o.

MUNKA:

A három lány közül Irináé lehetne a **szeretetreméltó naiva** szerepe, hiszen ő a fiatal, ártatlan kislány, akiért oda vannak a férfiak. Ő azonban nem akarja betölteni ezt a szerepet, hanem rögtön a darab első jelenetében egészen **másban jelöli ki az életcélját**. A századfordulón valódi **társadalmi párbeszéd zajlott a munka megbecsüléséről, civilizációs szerepéről**, tehát Irina témaválasztása nem véletlen. Csehov azonban **kiábrándítóan ostobának** ábrázolja Irina fecsegését, aki csupa olyasmiről okoskodik, amiről fogalma sincs, és még Olga tapintatos figyelmeztetéséből sem érti meg, hogy szakadéknyi ellentmondás van a valós viselkedése és a szavai között.

Tuzenbach rajongását bizonyítja, hogy buzgó helyesléssel kapcsolódik Irina szólamához, **Csebutikin** pedig a jelenet szerint **szinte pótapai szeretetkapcsolatban** van a lánnyal.

Gondolatébresztő a munkáról mint az élet értelméről szóló ráhangoló beszélgetéshez:

Az amerikai liberális publicista szerint a segélyezés nem helyettesítheti a munkát: a munka ugyanis az önbecsülés forrása. /.../

„Ha olyan állítást kellene találni, amellyel az amerikaiak pártállástól függetlenül egyetértenek, alighanem sokan szavaznának arra, hogy a munka elengedhetetlen az önbecsüléshez” – írja Livia Gershon amerikai publicista a Jstor digitális folyóirat-gyűjtemény blogjában. /.../

/.../ a munkát egészen a 19. század közepéig lealacsonyítónak gondolták. Még Lincoln elnök is szükséges rossznak tartotta a megélhetést biztosító munkát. Az iparosítás elterjedésével azonban a kétkezi munkások sokkal jobb helyzetbe kerültek, mint korábban bármikor. Bár a független kisiparosok és a földművesek is lenézték, sőt a rabszolgákhoz hasonlították őket, a gyári munkások szervezettségüknek köszönhetően jelentős erőt képviseltek, és ezért képesek voltak kollektív érdekeiket érvényre juttatni. A nők egyenjogúságát jelentős mértékben előmozdította, hogy a munkaerő-piac részesei lehettek. /.../

Lehetséges, hogy a robotok elterjedésének hatására visszatérünk a 19. század előtti normákhoz, amelyek szerint a munka sokkal inkább szükséges rossz, semmint az önbecsülés forrása. Önbecsülésre persze akkor is szükség lesz, csak még nem tudjuk, miből merítjük majd.

Forrás: **Metazin – Mi lesz a munka becsületével?**

<http://www.metazin.hu/index.php/item/3380-mi-lesz-a-munka-becsuletevel>

SZERELEM:

Mind a négy testvér szavaiban érezhető valami **disszonancia**: Andrej szinte kétségbeesett; Mása sorsról, végzetről, majd ennek ellentmondva a saját életről szóló döntésről beszél; Olga a szerelmet tagadva vágyik házasságra; Irina érzelmei pedig az önszeretben és az önsajnálatban merülnek ki.

Előretékiintés: A darabból ki fog derülni, hogy a négy testvér merőben eltérő szerelmi választásai egyikük esetében sem vezetnek tartós vagy fenntartható örömhöz.

A fiatalságát megtagadó **Olgától** és a felnőtté nem tudó **Irinától** egyaránt **idegen a szerelem**, a párkapcsolat lehetősége. Olga már eleve lemondott róla, Irina pedig teljesen érzéketlen az egyedüli olyan szereplővel, Tuzenbachkal szemben, aki képes figyelmet tanúsítani mások iránt. (Az előadásban az Irinát megformáló Zsigmond Emőke keresztben összefűzött, összeszorított lábai mintha a szexualitástól ösztönösen elzárkózó lány zártságát jeleznék).

Andrej és **Mása** a lehető leggyorsabban **beleugranak egy olyan házasságba**, ami miatt tartósan **boldogtalanok** lehetnek. Andrej a rapid házasságkötéssel mintegy túlesik a problémán, és visszahelyezkedik abba az elnyomott szerepkörbe, amire feltehetőleg még az apja szocializálta.

Csehov **Mása és Versinyin** házasságon kívüli kapcsolatának távollattalanságát is gondosan megmutatja. Mása újra egy jóval idősebb férfiba szeret bele – ahogy azt már egyszer kipróbálta Kuliginnal. Az egyszerre elegánsan vonzó és nevetségesen kisszerű (Mácsai Pál által pontosan adagolt iróniával játszott) Versinyin pedig eleve az önisméltés nagymestere. A „szerelmes őrnagy” rutinszerűen panaszkodik (immár második!) házasságáról, ami együttérzést keltő panelként jól bevált udvarlási módszer. Az a típus, akit a szerelemnek inkább a kezdeti lángolása fűt, hiszen néhányszor bejárhatta már ezt az utat. Mindkét félről elmondható tehát, hogy új szerelmükkel **már kipróbált (és sikertelen) stratégiájukat ismétlik**.

A négy testvér mellett több más fontos szereplőnek is van köze a szerelemhez, amelynek mindannyian különböző modelljeit képviselik. **Kuligin** például makacsul ragaszkodik boldogsága állításához, miközben a felesége nyilvánvalóan hideg hozzá. **Tuzenbach** a végsőkig idealizálja Irinát, majd a halálba menekül. A különc Szoljonij szorongását, zártságát, az egyetlen barátja megölésébe torkolló morbid szerelemvallását Nagy Zsolt mutatja meg emlékezetesen. Még a meghalt anya egykori hódolója, **Csebutikin** és az Irinának gyerekes ajándékokkal (Tuzenbachnál tulajdonképpen sikeresebben) udvarló **Fedotyik** is képviseli a szerelem egy-egy sajátos formáját.

A SZÍNPAD TERE

A színpad szinte **üres**, díszlet nincs, csak **minimális mennyiségű berendezési tárgy** (asztal, székek, zongora, később ágyak, ruhaállvány) jelzi Prozorovék otthonát. Ezek a tárgyak adnak lehetőséget a színészeknek arra, hogy bizonyos színpadi cselekvések végrehajtásával (asztalhoz ülés, zongorázás, stb.) utaljanak a hétköznapi élet történéseire. A megjelenítésnek ez, tehát **a realitást képviselő** oldala azonban egészen **szikár marad**.

A színpadot körbeölelő lépcsőzetes lelátón ül a nem szereplő színészek többsége, és figyelik a nélkülük zajló jeleneteket. Mindaddig így van ez, amíg a jelenetek a Prozorov-házon belül játszódnak, majd a csehovi 4. felvonás elején kiürül a lelátó: ettől kezdve kint, a kertben zajlanak az események. A **körben ülő emberek** tehát **magukból építik fel, jelenlétükkel képviselik azt a házat**, amelyből a nővérek fokozatosan kiszorulnak.

A körben ülő színészi szemlélés azonban mást is jelent. A jeleneteken kívüli pillanataikban ugyanazt teszik ők, mint a nézők: mintegy **a nézőtér meghosszabbításaként** üldögélnek a helyükön, és figyelik embertársaik viselkedését –, és **a nézők** közül állnak fel időnként, hogy a játékba belépve **maguk is megfigyeltté** váljanak. Ahogy Csehov óhajtott a közönségtől, amikor azt írta: „nézzetek magatokra”!⁹

Az üres, **kopottas-fekete falakkal** határolt tér és a szintén **kopottas-fekete berendezési tárgyak** **semmilyen otthonosságot** nem teremtenek. A rideg és üres, időnként a **metronóm kattogására körbeforduló tér** – érzéki élményként – a drámának azt a filozófiai értelmezését erősíti, amely a **modern ember metafizikai szorongását** olvassa ki az életük beágyazottságát fokozatosan elvesztő Prozorov testvérek történetéből.

---

⁹ Id. 5. oldal

PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK

A szereplők párhuzamos történeteinek összerakása segíti a részletek felidézését, az összefüggések felismerését. Az összegzés eredményeként a diákok talán hasonló végkövetkeztetésre jutnak, mint Spiró György a már idézett könyvében: hogy ezek az emberek leginkább maguk felelősek az életük alakulásáért, hiszen „a rabság választásában jeleskednek”.¹⁰

TÁRGYAK ÉS HELYZETEK

A tárgyak kapcsán felidézett jelenetek segítségével rengeteg részletről lehet beszélgetni. Az alapszituáció állóképként történő beállítása után néhány újabb szereplő csatlakozik a helyzethez (az állókép szereplőinek száma nőhet, de a belépők egy-egy szereplő megérintésével jelezhetik is, hogy le szeretnék őt váltani). Az állókép dinamikus fejlesztése a gyerekek érdeklődésétől, kreativitásától függően egy-egy apró konfliktus mikroelemzésére ad lehetőséget. Nem kell ragaszkodni a darabban látott eredeti jelenetekhez, a karakterek lehetőleg pontos rajza, az ő lehetséges viselkedésük megértése fontos. A tárgyakhoz kapcsolódó helyzetek a darabban:

KÖNYV	Mása a társaságot negligálva olvas az első felvonásban; Kuligin könyvet ad Irinának; Andrej olvasna, miközben Natasa családi ügyekről beszél hozzá.
IRATCSOMÓ	Ferapont hivatali iratokat hoz a munkáját utáló Andrejnek.
SZAMOVÁR	Csebutikin elutasított ajándéka Irinának.
KÉPKERET	A lányok (főleg Irina) Andrej barkácsolási készségével dicsekednek a bemutatkozó látogatásra érkező Versinyinnek.
NŐI ÖV	Olga leszólja a névnapra érkező Natasa övének színét; a darab végén Natasa törleszt, és Irina övére tesz megjegyzést.
FÉNYKÉPEZŐGÉP	Fedotyik fényképet készít a kínos névnapra ünnepségen.
BÜGÓCSIGA	Fedotyik ajándéka Irinának
GYERTYA	A háziasszonyként intézkedő Natasa mázskál (Csehov saját megjegyzése szerint mintegy Lady Macbeth-ként) gyertyával a kezében a házban.
VILLA	Natasa a darab végi búcsújeleneten átgázolva, teljhatalmú háziasszonyként balhézik egy padon felejtett villa miatt.
BABAKOCSI	Andrej boldogtalanul tologatja második gyermekét a kertben.
KÁRTYA	Irina pasziánszot kirakva jósol a Moszkvába költözés valószínűségéről; Andrej Csebutikinnal jár kártyázni, és jelentős összegeket veszít.
ÚJSÁG	Csebutikin szinte állandóan újságot olvas.
HALOM RUHA	A tűzvész idején Olga Anfiszával ruhát válogat a tűzkárosultaknak.
PORCELÁN ÓRA	Csebutikin a tűzvész alatti állítólagos részegsége és őszinteségi rohama alatt összetöri a mamától örökölt órát.
TEÁSCSÉSZE	Versinyin többször is teát kér; Anfiszta hoz neki egy csészével, de addigra Versinyinnek el kell mennie az öngyilkos felesége miatt.

¹⁰ Id. 22-23. oldal

KULTÚRA, NEVELÉS

A darab egyik főszólama a kultúráról és a nevelésről szól. Az **apa** nagy súlyt helyezett a gyermekei **nevelésére, taníttatására**, amihez a gyerekeinek **ellentmondásos a viszonyuk**. **Andrej agyonnevelésnek** (Kosztolányi fordításban „megnyomorításnak”) nevezi neveltetésük történetét, és úgy látja, túl nagy árat fizettek a műveltségükért. **Mása** szerint az ő tudásuk **feleslegesen széles körű és kihasználhatatlan** azon a helyen, ahol élnek. Őt **idegesítik** a náluk **kevésbé finom emberek**, és ebbe a kategóriába sorolja gimnáziumi tanár férjét tanár kollégáival együtt (szemben a katonatisztekkel, akiket finom embereknek tart). **Olga Natasával szemben** hivatkozik a neveltetésükre, aminek a durvasággal szembeni saját érzékenységét tulajdonítja.

Csehov szövege azonban számos alkalmat ad arra, hogy **színrevitel ellenpontozza a testvérek önképét**, és az Örkény Színház előadása határozottan él is ezekkel, már a látvány megtervezésekor is: a nővérek **ízléstelen és ormótlan öltözködése** egy **provinciális, kishivatalnoki öltözködési kultúrát** idéz, és nem egy egykori elegancia pusztulását érzékelteti.

A lányok viselkedése sem támasztja alá a saját lelki finomságukról alkotott képüket, hiszen rendre udvariatlanok, érzéketlenek, nyersek és figyelmetlenek másokkal...

(A témával kapcsolatban külön elemzés tárgya lehetne az örökké újságot olvasó és értelmiségi létmódjával, hivatásával meghasonlott **Csebutikin** alakja, aki a család barátjának szerepétől jut el az ördög romlást hozó, cinikus cimborájának szerepéig.)

A kulturáltság problémakörével függ össze, hogy Csehov gondoskodik arról, hogy olyan társadalmi állású embereket is megmutasson az általa **ábrázolt világ perifériáján**, akiknek nem a kultúra és a neveltetés szintjén merülnek fel az életproblémáik, hanem **elemi fenyegetettséggel, kiszolgáltatottsággal** néznek szembe. Ilyen emberek a süket Ferapont és Anfisza, az egykori dada. A **kultúra emberei a velük való viszonyukban is vizsgáznak** kifinomult lelkeségből, és különös módon **nem csak a tanulatlansága miatt lenézett Natasa teljesít alul**. Mása például, aki elég rátarti módon fejti ki, hogy járandóságnak tartaná a tisztiszolga jelenlétét, Irinával felváltva ugráltatja a gyerekkoruktól náluk szolgáló nyolcvanéves asszonyt, és rossz kedvében védhetetlenül gorbán támad rá az alárendeltre, a gyengére...

SE APA, SE ANYA...

A darab egyik alapvető értelmezése az egy éve meghalt tábornok **apa nyomasztó árnyából** kiindulva vezeti le a Prozorov testvérek kudarcosságát.¹¹ A még Moszkvában eltemetett, tehát legalább 11 éve halott **anya emléke** a testvérek közül leginkább Irina számára fontos, a ház vendégei közül pedig Csebutikin emlegeti az egykor iránta táplált érzelmeit.

Bagossy László rendezése nem szorítja háttérbe az apához kapcsolódó értelmezési szálakat, de finom hangsúlyáthelyezéssel **felerősíti az anya-problémát**. A három nővér közül általában Olga alakja a halványabb, hiszen a két fiatalabb lány körül kavarnak a figyelemfelkeltő szerelmi szálak. Ebben az előadásban viszont a Takács Nóra Diána által játszott **Olga** nem egy fonnyadó-halványuló vénkisasszony, hanem **testes, energikus, anyáskodó és anyának termelt asszony**, aki férj nélkül maradván nem teljesítheti ki valódi anyaként az életét. Az előadás erős értelmezésében Olga **mindkét húgát anyai gesztusokkal** kíséri, és szükség esetén anyai pofonokkal teszi helyre.

Olga személyiségének anyai oldalát támasztja alá, hogy épp neki van tartós és felelős kapcsolata **a másik pótanya-figurával, a dadával**, valamint épp ő csap össze közvetlenül a házban **hiperaktív anyaként terjeszkedő Natasával is**.

Míg tehát Irina a vágy tárgyát jelentő fiatal lányként, Mása pedig a férfi szerelmes társaként, asszonyként képvisel egy-egy archetipikusan női szereplehetőséget, addig (a monológjaival a darabot keretező!) Olga egy harmadik női szerepmodellt mutat fel – ugyancsak a beteljesülés reménye, lehetősége nélkül.

¹¹ Pl. Erika Fischer-Lichte: „Család apa nélkül”. In: Erika Fischer-Lichte: A dráma története. Pécs 2001. p. 519.

SZÍNLAP

ANTON PAVLOVICS CSEHOV

HÁROM NŐVÉR

Fordította: Stuber Andrea

Andrej	Vajda Milán
Natasa	Hámori Gabriella
Olga	Takács Nóra Diána
Mása	Tenki Réka
Irina	Zsigmond Emőke
Kuligin	Epres Attila
Versinyin	Mácsai Pál
Tuzenbach	Máthé Zsolt
Szoljonij	Nagy Zsolt
Csebutikin	Gálffi László
Fedotjyk	Novkov Máté
Rode	Dóra Béla
Ferapont	Darvas Ferenc m.v.
Anfiszta	Pogány Judit
Továbbá:	Murányi Márta m.v., Szathmáry Judit m.v., Tukora Tamás, Tukora Richárd, Orosz Gábor, Kende Ádám, Csire Zoltán, Uray Bálint, Gerencsér Dániel
Díszlet:	Bagossy Levente
Jelmez:	Kristina Ignjatovic
Dramaturg:	Ari-Nagy Barbara
Zenei munkatárs:	Matkó Tamás
Súgó:	Kanizsay Zita
Ügyelő:	Mózer Zsolt
a rendező munkatársa:	Érdi Ariadne
Rendező:	Bagossy László

Bemutató: 2016. október 14.

Az előadást két részben játsszuk, hossza kb. 2 óra 45 perc.

A segédanyag az Örkeny Színház ifjúsági programja, az IRAM keretében készült.